Pirjo Ovaskainen

Laman tekijöistä lamasta kärsiviin

Arvio teoksesta: Ville Yliaska. Laman kokemukset – 1990-luvun laman kokemushistoriaa. Tampere: Vastapaino, 2025. 344 sivua. ISBN 978-952-397-211-7

Laman syvyys ja työttömien määrän nousu yllätti suomalaiset päättäjät, yrittäjät ja työntekijät. Työttömät joutuivat rakentamaan elämänsä uudelleen samaan aikaan kun Suomen päättäjät ajattelivat liian kauan omaa ja puolueensa etua.

Minä olen syntynyt vuonna 1987. Kuulun siis niihin noin 60 000 lapseen, joita Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) seurasi syntymästä kahteenkymmeneenyhteen ikävuoteen asti *Kansallinen syntymäkohortti 1987*-tutkimuksessa. Tutkijat eivät vielä tuolloin tienneet, että ollessamme noin kolme-neljävuotiaita Suomi ajautuisi itsenäisyytensä ajan pahimpaan taloudelliseen kriisiin, jonka vaikutukset tuntuvat yhä tänä päivänä. Syntymäkohorttitutkimus mainitaan yliopistonlehtori Ville Yliaskan teoksen *Laman kokemukset – 1990-luvun laman kokemushistoriaa* lopussa. Teos pyrkii ja mielestäni onnistuu punomaan yhteen lama-ajan vallanpitäjien (muun muassa pääministeri Esko Ahon ja valtiovarainministeri Iiro Viinasen) ja lamasta kärsineiden kokemukset.

Ville Yliaskan teos sijoittuu työttömyyden tutkimuksen jatkoksi. Työttömyyttä alettiin tutkia 1930-luvun talouskriisin myötä. Tuoreeltaan 1930-luvun talouskriisiä tutki kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön virkamies Eljas Kahra. Hän julkaisi jo vuonna 1938 tutkimuksen *Työttömyys Suomessa 1928–1936*, jossa hän selvitti työttömyyden laajuutta ja alueellista levinneisyyttä. Tuoreempaa 1930-luvun laman tutkimusta on tehnyt Jarmo Peltola, jolta ilmestyi vuonna 2008 kolmiosainen *1930-luvun lama teollisuuskaupungissa*. Etenkin sarjan toinen osa *Lama, pula ja työttömyys,*

© Pirjo Ovaskainen
LÄHIHISTORIA vol. 5 (2026, issue 2), 158–162. https://doi.org/10.61559/lh.188926
This work is licensed under Creative Commons CC-BY-NC-ND 4.0 International License.

Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938 muistuttaa tietyiltä osin Yliaskan tutkimusta. Peltolan tutkimuksessa rakennetaan erilaisten aineistojen avulla mikrohistoriallisia kertomuksia tamperelaisten perheiden elämästä laman aikana. Yliaska puolestaan kuvaa, ”miten työttömät kokivat tulleensa heitetyiksi ulos Suomen kansallisesta tarinasta”.

Yliaskan näkökulmana laman ja työttömyyden tutkimukseen on kokemushistoria. Yliaska pohtii kokemuksen käsitettä ja peilaa sitä muun muassa käsitehistorioitsija Reinhart Koselleckin ajatuksiin. Metodi on hyvin perusteltu ja tukee tutkijan käyttämää aineistoa. Yliaskan mukaan kokemushistoria on kiinnostunut muun muassa siitä, miten historiallis-yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa yksilön tapaan rakentaa omaa identiteettiään. Työ on perinteisesti ollut merkittävä osa suomalaisten identiteettiä, joten sen menettäminen vaikutti monella tapaa ihmisten käsityksiin omasta itsestään yhteiskunnan jäsenenä.

Yliaska tuo johdannossaan esille myös työttömyyden psykologisia vaikutuksia käsittelevän kansainvälisen tutkimustradition. Jo 1930-luvun talouskriisin aikana oli huomattu, että pitkäaikainen työttömyys ei tuottanut kapinaa vaan vetäytymistä. Yliaska esittelee joukon alan klassikkoja (Eisenberg & Lazarsfeld, Breakwell, Jahoda), jotka ovat kukin tutkimuksissaan pohtineet työttömyyden psykologisia vaikutuksia. Yliaska sijoittuu samaan tutkimustraditioon selvittäessään laman vaikutuksia ja niin poliittisten päättäjien kuin tavallisten ihmisten todellisuutta ja heidän toimintaansa laman aikana.

Laman kokemukset on tieteellinen monografia, jossa tutkimukselle on löydetty oma positionsa, on esitetty tutkimuskysymykset sekä esitelty tutkimusmenetelmät sekä aineistot. Tutkimuksen päätavoitteena on ymmärtää kuinka poliitikot ja työttömät hahmottivat laman aikana menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden. Tämän tavoitteen Yliaska saavuttaa kiitettävästi. Pätevä tieteellinen monografia vahvistaa suomalaista lama ajan tutkimusta tuomalla yksien kansien väliin sekä päättäjien että työttömien kokemukset. Tyyli kuljettaa näitä kahta hyvin erilaista todellisuutta ja tarinaa rinnakkain, tuo yksittäiset hetket jopa koskettavasti hyvin lähelle lukijaa.

Laman kokemukset etenee historiantutkimukselle tyypillisesti kronologisessa aikajärjestyksessä. Kymmenen käsittelylukua seuraa työttömien kokemuksia irtisanomishetkestä aina pitkittyneeseen työttömyyteen saakka ja kuvaa, kuinka elämään on ajan myötä löytynyt sisältöä myös työn ulkopuolelta, esimerkiksi vapaaehtoistyöstä. Välillä suuremmassa roolissa

ovat eduskunnan ja jopa maailman tapahtumat. Tämä on mielestäni yksi kirjan ansioista: tapahtumien ylirajaisuus auttaa lukijaa hahmottamaan kriisin laajuuden.

Tutkimuksen keskeistä aineistoa ovat kolmen suurimman puolueen (keskusta, kokoomus ja SDP) eduskuntaryhmien pöytäkirjat, Esko Ahon hallituksen arkistot ja mielestäni mielenkiintoisimpana, Työttömän tarina -kirjoituskilpailun tekstit. Aineistona on käytetty myös päiväkirjoja ja sanomalehtiaineistoa. Yliaska analysoi ansiokkaasti Työttömän tarina -kirjoituskilpailun taustaa ja sitä, miten kyseistä aineistoa on käytetty aikaisemmassa tutkimuksessa. Yliaska tiedostaa, ettei hänen aineistonsa edusta kaikkia työttömiä, vaan ennen kaikkea niitä, joilla on ollut halu ja kyky sanallistaa omia tunteita ja tuntemuksia. Ulkopuolelle on jäänyt tuhansia kertomattomia tarinoita. Yliaska kuitenkin käsittelee aineistonsa rajoituksia avoimesti.

Lainaukset näistä eri lähteistä kulkevat mukana koko tutkimuksen ajan. Ne ovat kurkistusaukkoja laman moniin kriittisiin päiviin, kuukausiin ja vuosiin. Harmillista kuitenkin on, että viitteet on jostain syystä päätetty sijoittaa kirjan loppuun, minkä vuoksi lukija joutuu aina lukemansa lainauksen jälkeen selaamaan teosta edestakaisin. Tieto lähteestä tai kirjoittajasta heti lainauksen perässä olisi kertonut heti, oliko kyseessä esimerkiksi omaa puoluettaan kritisoivan keskustalaisen ajatus tai 45-vuotiaan miehen kirjoitus työttömyyden aiheuttamista tunteista.

Erityisellä mielenkiinnolla luin kohtia, jossa Yliaska analysoi hallituksen sisäisiä suhteita, suhteita oppositioon sekä Suomen Pankkiin. Teos välittää kuvan Ahon ja Viinasen vahvasta johtajuudesta: oppositiosta ja jopa hallituksen omista riveistä esitetty kritiikki sivuutettiin, ja tiukkaa leikkauspolitiikkaa jatkettiin pitkään.

Kirjan luvut muodostavat ehjän kokonaisuuden. Ensimmäiseksi Yliaska tarkastelee laman alkua ja sitä, milloin talouden vaikeudet alkoivat näyttäytyä päättäjien puheissa lamana. Samalla hän seuraa, miten käsite levisi median välityksellä osaksi kansalaisten arkipäiväistä keskustelua. Tämän jälkeen ääneen pääsevät työttömät, kun Yliaska analysoi ensimmäisten työttömyyspäivien shokkia ja epäuskoa. Useiden juuri irtisanomishetkeä kuvaavien lainausten käyttö on mielestäni onnistunut tapa tuoda tapahtumat elävästi lukijoiden tietoisuuteen. Tämä on mielestäni yksi kirjan vahvuuksista. Yliaska antaa tilaa työttömien kertomuksille ja tiedostaa sa-

malla, että kyse on vain pienen osan kokemuksista. Oman tilansa kirjasta saavat myös he, jotka päätyivät lopulliseen ratkaisuun.

Kirjoittaja keskittyy teoksessaan lähinnä vuosiin 1991–1993, jolloin lama oli pahimmillaan ja työttömyys nousi ennen näkemättömiin lukemiin. Merkittävää on, että työttömyys ei koskaan enää palannut 1980-luvun lukuihin, vaan Suomeen syntyi *pitkäaikaistyöttömyydeksi* kutsuttu ilmiö. Yliaska käyttää hyvin aikaa ja tilaa käsitelläkseen myös sitä, että lama muutti suomalaisen elinkeinoelämän. Itään nojanneesta ja teollisuuteen luottaneesta Suomesta tuli Neuvostoliiton romahduksen ja laman seurauksena yhä selkeämmin palveluyhteiskunta. Vanhoja ammatteja ja ammattitaitoa hävisi tehtaiden mukana. Tilalle syntyi uusia työpaikkoja ja uudenlaisia ammatteja, mutta ne eivät riittäneet tarjoamaan työtä kaikille.

Koska kirjoittaja on päättänyt keskittyä vain vuosiin 1991–1993, jää laman lopun käsittely hiukan vaisuksi ja lukiessa hiipi ajatus kiireestä ja tilan loppumisesta. Kirjan aineistona ollut kirjoituskilpailu järjestettiin vuonna 1993, jonka vuoksi keskittyminen juuri kyseisiin vuosiin on sinänsä perusteltua. Lamasta on kuitenkin kirjoitettu jo jonkin verran, ja Yliaska mahdollisesti tietoisesti halusi jättää pois aikaisemmassa tutkimuksessa esiin nousseet (populaarit) ilmiöt ja tapahtumat, jotka usein liitetään laman loppumiseen, kuten miesten jääkiekon MM-kulta vuonna 1995. Laman loppua ja sen jälkeistä aikaa käsitellään kirjassa lopultakin vain noin parinkymmenen sivun verran. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli se, että esimerkiksi virkavapaauudistus luotiin laman jälkimainingeissa ajatuksella siitä, että sen avulla saataisiin työttömiä edes määräaikaisesti töihin. Oikeus virkavapaaseen poistettiin nykyisen hallituksen toimesta vuonna 2024.

Jo kirjan alkuvaiheista asti huomasin tekeväni vertailua tämän päivän tilanteeseen, kun jälleen luemme uutisia suurista irtisanomisista ja ennätyskorkeasta työttömyysasteesta. Välillä tuli tunne, että luenko 1990-luvun kokemuksia vai vuoden 2026 taloudellisen kriisin tunnelmista. Vaikka tämän päivän tilanne ei ole yhtä paha kuin reilu kolmekymmentä vuotta sitten, yhtäläisyyksiä on pelottavan paljon. Eikä tämä koske vain työttömien kokemuksia, vaan myös eduskunnan (lähinnä ehkä Iiro Viinasen vs. tämän päivän ministereiden) ulostuloja siitä, miten työttömyys oli pitkälti työttömien omaa syytä ja etuja leikkaamalla heidät voitaisiin pakottaa töihin. Yliaska ei itse missään vaiheessa kirjoita, että nykyinen talouskriisi olisi ollut yhtenä tutkimuksen lähtökohtana, mutta sopivaan aikaan kirja kuitenkin ilmestyi.

Ville Yliaska kirjoittaa tapahtumista ja hetkistä niin, että henkilö, jolla ei ole taloushistorian tuntemusta ymmärtää mistä puhutaan. Kirja on helppolukuinen, vaikka kyseessä on monella tavalla hankala ja monisyinen asia. Yliaska onnistuu välittämään kuvan kaksijakoisesta kansasta, jossa valtaa pitävä eliitti oli huolissaan Suomen maakuvasta ja heikoimpaan asemaan pudonneet ihmiset miettivät, mistä saisivat ruokaa itselleen ja perheelleen. Työttömien kertomukset laittavat ajattelemaan sitä, eivätkö päättäjät todellakaan ymmärtäneet, millaiseen tilanteeseen he olivat kansalaisiaan ajaneet, vai eivätkö he vain välittäneet. Toisaalta Yliaska kirjoittaa onnistuneesti myös sekä hallituksen että opposition kädenväännöstä ja siitä, miten pitkälti kyseessä oli myös arvovaltakysymys. Hallitus halusi todistaa, että maata voitiin johtaa myös ilman demareita.

Kirjoittaja on onnistunut kirjoittamaan yleistajuisen mutta laadukkaan tutkimuksen yhdestä itsenäisen Suomen vaikeimmista ajanjaksoista. Vuoropuhelu sekä eduskunnan että työttömien välillä osoittaa sen kuilun, joka Suomessa todellisuudessa oli 1990-luvun alussa. Kansanedustajien toimet ja työttömiksi jääneiden hätä tuodaan kirjassa esille tasapuolisesti. Yliaskan teos herättää tunteita ja kannustaa etsimään lisätietoa asioista. Se on mielestäni hyvän tietokirjan merkki.